

“Balladen om Dona Lili”: Et stykke velfortalt kvindehistorie om den dansk-brasilianske diva

Den lille brasilianske by Ouro Preto danner ramme om en farverig fortælling. Foto: Pierre André Leclerc via Wikimedia Commons.

BRITTA THOMSEN

14.04.2025

NY BOG // ANMELDELSE – I *Balladen om Dona Lili* fortæller Lotte Thrane historien om kunstmaleren Lili Ebba Henriette Jørgensen, der kom fra Kartoffelrækkerne og blev en markant person i det brasilianske kulturliv. Det er et væsentligt stykke kvindehistorie, og for nu at sige det på godt portugisisk, er bogen intet mindre end fabuloso.

Balladen om Dona Lili. Fra Kartoffelrækkerne til Den Gyldne By

Forfatter: Lotte Thrane

Forlaget [Multivers](#)

Bogen er udkommet

Da forfatteren Lotte Thrane i 2005 rejste rundt i Brasilien i fodsporene af den danske naturforsker Peter Wilhelm Lund, som Henriks Stangerups roman "Vejen til Lagoa Santa" fra 1981 handler om, ville hun se de huler, hvor naturforskeren havde fundet sine fossiler.

Men i stedet endte forfatteren i den legendariske by Ouro Preto (sort guld), som ligger 180 kilometer syd for Lagoa Santa.

Dér midt i byen støder hun ved et tilfælde ind i en gammel dansk kvinde, Dona Lili, og det er der kommet ikke bare en spændende biografi om denne kvinde ud af, men også en meget oplysende bog om kunstens verden før og nu i Europa og i Sydamerika.

“Det lykkes forfatteren at væve tidsperioder, personer og temaer og digtning ind i et samlet hele uden at ryste på hånden

I bogen bliver vi introduceret til det københavnske kunstnermiljø i begyndelsen af 1900-tallet, og det er her, vi møder den unge kunstmaler Lili Ebba Henriette Jørgensen fra Kartoffelrækkerne. Hun frekventerer de københavnske malerskoler sammen med andre af datidens unge talenter. Vi følger hendes videre færd, da hun rejser først til Paris og senere til Brasilien.

Lili forlader Danmark

Den 18-årige Lili ankommer til Paris i 1925, hvor hun indlogerer sig på et billigt hotel på Montparnasse. Hun vidste fra andre danske malere, at det var stedet hvor kunstnerne holdt til, og hvor de havde deres boliger, atelierer, skoler og caféer.

“Lili lander lige midt i de glade dage i Paris. Hun er kommet for at få undervisning og gennem danske kontakter finder hun frem til den anerkendte brasilianske kunstmaler, Pedro de Arajou

Paris er på dette tidspunkt stedet, hvor verdens førende kunstnere som Picasso, Fernand Leger, Diego Rivera og mange andre berømte malere boede, og selv om de indbyrdes havde forskellige opfattelser af kunstens retninger, så både arbejdede og festede de sammen.

Lili lander lige midt i de glade dage i Paris. Hun er kommet for at få undervisning og gennem danske kontakter finder hun frem til den anerkendte brasilianske kunstmaler, Pedro de Arajous atelier og kunstsolen, hvor han underviser sammen

med den mexicanske maler Diego Rivera. De to er kommet til Paris i 1910 og deltager aktivt i debatten om kubismen og hele ideen bag denne kunstretning.

Pedro de Araújo, som er noget ældre end Lili, aftaler med hende, at hun kan begynde på hans kunstskele Académie Araújo. Han tilbyder ovenikøbet, at Lili kan bo gratis på et ledigt værelse bag atelieret. Det afviser hun dog i første omgang, men ender alligevel med at flytte ind, for så kan Pedro Araújo også bruge hende som model.

Også hos Araújo er der fest og glade dage, og inden længe finder det umage par sammen. Han er 48 lille og mørk og hun er 23 og høj og lys.

Men det festlige liv i Paris ender brat. Den økonomiske verdenskrise i 1929 påvirker også kunstverdenen, og da Araújo's mor dør samme år, beslutter han sig for at rejse hjem til Brasilien. Lili er gravid og de gifter sig i Nice, lige inden de forlader Europa med skib med kurs mod Recife i den nordøstlige Pernambuco provins.

Her har Pedros familie store jordbesiddelser, og de forventer, at han vil tage sig af slægtens ejendomme, men han vil hellere male. Lili føder efter ankomsten til Brasilien den første af parrets to sønner, og allerede et år senere har den advokatuddannede Pedro Araújo fået så godt styr på familiens forretninger, at parret kan rejse til Rio de Janeiro, hvor den brasilianske kunstverden udfolder sig.

Modernismen og kunstdebatten i Brasilien

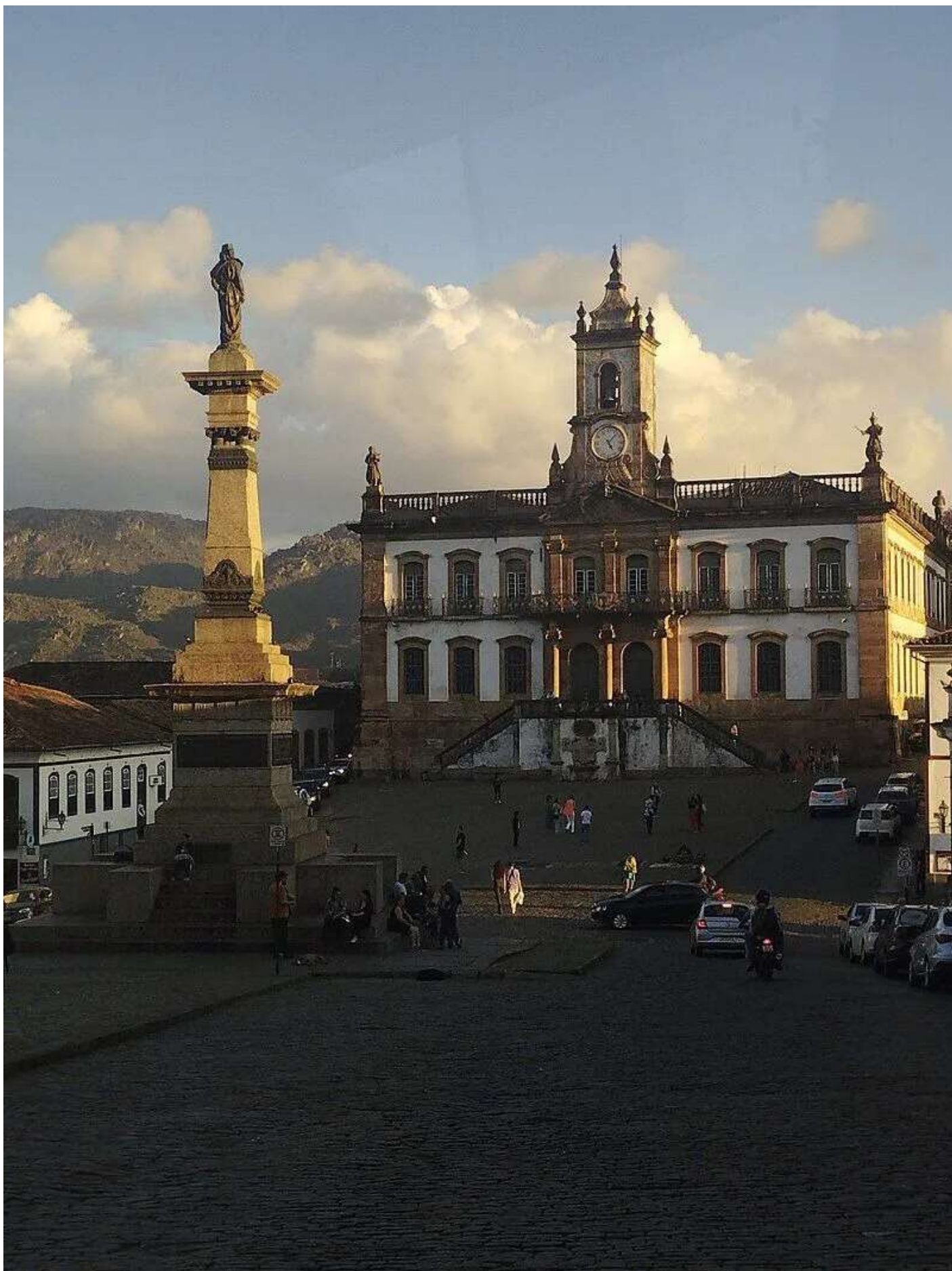
I det kunstnerliv som parret møder i Rio, er der sket nogle store spring siden kunstugen i 1922, da man i Brasilien fejrede 100 året for uafhængigheden af Portugal. En række arrangementer har vendt op og ned på kunstens rolle og udtryk. Modernismen er kommet til Brasilien.

Først lidt forhistorie. Brasilien var blevet portugisisk koloni i 1500, og portugiserne fandt ikke ædelmetaller, som spanierne i deres kolonier. Derfor valgte portugiserne at udnytte jorden til dyrkning af sukker, men de indfødte indianere kunne ikke anvendes som arbejdskraft på plantagerne. De var ikke agerdyrkere og flygtede ind i junglen, da kolonimagten ville bruge dem som slaver.

I 1920'erne og 1930'erne, hvor nye politiske vinde fejede hen over landet, var en af de store diskussioner ikke kun, hvordan man skulle indrette landet politisk, men også den rolle, som kunsten skulle spille i at skabe en egentlig brasiliansk identitet

Jesuitterne, som var en ledende kraft i de portugisiske opdagelsesrejser, fordi de skulle kristne de ædle vilde, valgte at beskytte indianerne imod kolonimagten. Netop munke fra denne orden, som har en stærk intellektuel tradition, udforskede de oprindelige folks skikke og sprog, og der findes derfor i dag viden om 300 indianerfolks kultur, hvoraf nogle var kannibaler.

Kolonimagten måtte finde sin arbejdskraft et andet sted, og det blev Afrika, hvor portugiserne kom til at stå for den største del af slavehandlen. På de store sukkerplantager levede der stort set kun herrer og slaver, så den afrikanske kultur kom også til at spille en stor rolle i Brasilien.

Ouro Preto i gyldent lys. Foto: Wikimedia Commons.

Miraklet for Portugal skete omkring 1700, da en slave med oprindelse i Congo ved et tilfælde fandt guld i en mine i byen Ouro Preto i provinsen Minas Gerais. Det førte til et veritabelt goldrush, og hele byen oplevede et velstandsløft, og byen er stadig præget af guldprydede kirker i barokstil. Og som Lotte Thrane skriver, den selvbevidsthed, der kendetegnede Ouro Preto og dens indbyggere dengang, er stadig mærkbar i dag.

Da Brasilien løsrev sig fra Portugal, blev der indført et kejserrige, som varede indtil 1889, hvor landet blev republik. Men netop i 1920'erne og 1930'erne, hvor nye politiske vinde fejede hen over landet, var en af de store diskussioner ikke kun, hvordan man skulle indrette landet politisk, men også den rolle, som kunsten skulle spille i at skabe en egentlig brasiliansk identitet.

Kunstugen i 1922 blev indledningen til et opgør med den kunstforståelse, der havde hersket blandt borgerskabet i São Paulo og på de traditionelle kunstakademier. Oprørerne var malere og forfattere, som havde været i Europa og stiftet bekendtskab med de nye kunstretninger, som opstod efter 1. verdenskrig. De oprørske kunstnere ville ikke bare overtage den europæiske kunst, men skabe en modernisme hvori det særegne brasilianske skulle integreres og blive en del af kunsten.

Da parret flytter til Rio de Janeiro i 1931 er debatten om kunsten på sit højeste

Vargas-regimet, som blev indført i 1930 ved et kup, havde visioner om modernisering af landet gennem industrialisering. Kulturpolitikken handlede mest om arkitektur og byplanlægning. De modernistiske frontkæmperes værker blev ikke beslaglagt men derimod absorberet under Vargas' styre, som blev kaldt Estado Novo eller den nye stat.

I bogen stifter vi bekendtskab med nogle af Brasiliens mest berømte og toneangivende kunstnere. En af kunstnerne gik ind i politik, forfatteren Plinio Salgado. Han ønskede at fremme en kunst som var rent brasiliansk og frabad sig al udenlandsk påvirkning af brasiliansk kunst.

Plinio Salgado. Foto: Wikimecia Commons.

Da parret flytter til Rio de Janeiro i 1931 er debatten om kunsten på sit højeste. Pedro Araújo åbner sin egen kunstskeole i Rio de Janeiro samtidig med, at han arbejder med dekorativ kunst og arkitekten af et elegant boligkompleks ved Copacabana-stranden, beder Araújo om at tegne og formgive indgangspartiet. Det blev et stykke vidunderligt art deco med en indianerskikkelse med havfruehår over den ornamenterede dør, og en lobby, hvor mønstret i gulvets fliser illuderer bølger.

Omtrent samtidigt har Pedro Ajaújo fået antaget 20 værker på Salão Revolucionário, som er det brasilianske kunstakademis allerførste udstilling af moderne kunst.

Pedro vælger også at gå ind i diskussionerne om kunstsituationen i Brasilien og den måde, som han ser modernismen udvikle sig på her.

Midt i 1930'erne køber han et hus Ouro Preto, hvor han kunne han indrette atelier og have modeller boende, så familien flytter ind her.

I sin egen kunst vælger Ajaújo sensualiseringen af kvindekroppen og naturen som sin tilgang til det særligt brasilianske. Som kvindemodeller vælger han nøgne eller halvnøgne såkaldte *mulatos*, som der er mange af i Brasilien på grund af de mange etniske identiteter. Han maler også flere portrætter af sin hustru. Ellers hører man ikke meget til hende i perioden. Pedro har nemlig den opfattelse, at én billedkunstner i familien måtte være nok.

Lili har kastet sig over restaurering og er begyndt at restaurere møbler, malerier og hun sætter sig også ind i bygningsbevaring.

Kultursalonen

Pedro er som tidligere omtalt mange år ældre end Lili og da han dør i 1955, er Lili er 47 år og hendes liv ændrer sig på alle måder.

Hun køber et byhus, som hun restaurerer og åbner for månedlige kulturaftener. Det er ikke hvem som helst, der bliver inviteret. Først og fremmest venner af huset og nogle af byens og endda Brasiliens mest toneangivende kunstnere. En af de faste gæster er den brasilianske forfatter Vicinius de Moraes.

“Hun skjuler for en kort periode den unge politiske aktivist, Dilma Rousseff, som senere bliver landets præsident, i sin kælder

Kunstnere og intellektuelle mødes, samtaler, læser op eller spiller musik. Lili har opstillet nogle spilleregler for, hvordan aftenerne skal forløbe.

Der skal ikke være særlige dagsordener og samtalen skal være umodereret og fri. Indimellem bliver der også talt om politik. Men hun er meget bevidst om, at huset ikke kommer i politiets søgelys. Det skal være kendt for kunst og litteratur. Især i tiden under militærdiktaturet fra 1964-1985 er Lili meget påpasselig. Hun skjuler for en kort periode den unge politiske aktivist, Dilma Rousseff, som senere bliver landets præsident, i sin kælder.

— — — — —

Lili og kvinderne

Efter Pedros død har Lili kun forhold til kvinder, og hun flytter sammen med malerinden Ninita Moutinho. Hun er åben om forholdet og i byen bliver de omtalt, som de franske damer.

Et tema i bogen er de bøger og litterære tidsskrifter, som Lili lader sig inspirere af. I hendes hjem finder Lotte Thrane udgaver af tidsskriftet Sur, som Lili abonnerede på i 1940'erne og 1950'erne. Sur blev udgivet af argentinske Victoria Ocampo.

Man ved ikke, om de to kvinder nogensinde mødtes, men alligevel er der meget som forener dem, skriver forfatteren. De var fælles om at have en stærk tro på, at kultur kunne bidrage til en bedre verden. Og de var fælles om at have en stærk tiltro til egne evner som kulturformidlere. Og det i en verden, hvor kvinder havde meget lidt frihed, få rettigheder, og sjældent blev betragtet som selvstændige og tænkende væsener.

Snart er der en ny gæst i huset hos Lili. I 1965 ankommer den amerikanske lyriker Elizabeth Bishop, og de to kvinders forhold udvikler sig hurtigt og heftigt, som Lotte Thrane skriver. Bishop opholder sig mere og mere i Ouro Preto selv om hun bor sammen med en anden kvinde i Petropolis.

Elizabeth Bishop i Brasilien, 1964. Foto: Wikimedia Commons.

Hun bliver indbudt til kultursalonen af Lili, som også benytter lejligheden til at bekræfte de to kvinders relation overfor omverdenen.

Bishop ender med at købe et hus i Ouro Preto, et meget gammelt hus, som ligger skråt overfor Lilis. Hun kalder det Casa Mariana.

“Selv om Lili ikke altid var nem at omgås, gjorde hendes divakvaliteter at hun altid havde et helt hof omkring sig, især af yngre kvinder

Huset er nærmest en ruin, men Lili, der har specialiseret sig i bygningsbevaring og restaurering, påtager sig at overvåge arbejdet med Casa Mariana og styre håndværkerne, når Bishop er bortrejst. Lili følger nu restaureringen af huset i mere end tre år. Hun bidrager også til indretningen af Casa Mariana, og hun maler selv alt.

Men Bishop er ikke bare hurtig ”to fall in Love”, som Lili sagde om Bishop, hun var lige så hurtig ”to fall out of love”. Hun skriver hede kærlighedsbreve og digte til Lili, men møder i 1969 op i Ouro Preto med en 25-årige Roxanne Cummings efter et semesters ophold i Seattle.

Neruda i Ouro Preto

Pablo Neruda ankommer til Ouro Preto i 1968, og det er med stolthed og glæde at Lili kan byde den chilenske forfatter velkommen i sit lille hotel Pouso do Chico Rey i 1968. Han har endnu ikke modtaget Nobelprisen i litteratur. Neruda og hans kone Matilde Urrutia har ikke tidligere mødt Lili, men kultursalonens ry er nået helt til Argentina, Mexico og Chile. Nerudas mangeårige ven Vinícius de Moraes har også fortalt dem om Dona Lili og kultursalonen. De takker straks ja til et par måneder væk fra det opslidende politiske miljø i Santiago, til at skrive i fred og ro i smukke Ouro Preto.

I Brasilien sidder militærdiktaturet på fjerde år, og de politiske forhold er om muligt værre end i Chile. Generalen Artur da Costa e Silva har givet sig selv beføjelser til at opløse kongressen og de lovgivende forsamlinger, suspendere forfatningen og forbyde politiske møder og indføre censur af presse, musik og film.

En diva behøver ikke være billedskøn, men hun skal være iøjnefaldende og spektakulær og gerne en historie, som er lidt

hemmelig, men som hun har rejst sig fra

“
Inden den berømte nødlov fra 1968 blomstrede det brasilianske kulturliv ikke mindst i Tropicáliabevægelsen, hvor kunstnere fra Nordøstbrasilien havde allieret sig med avantgarden i São Paulo. De smeltede populære og folkelige genrer som sambaen sammen med afrikanske rytmer. De ironiserede ikke mindst over det officielle Brasiliens opfattelse af sig selv som et tropisk og konfliktløst paradys gennem den såkaldte Luso-tropicalisme. (Luso=portugisisk).

Bag Tropicália bevægelsen stod musikere som Gilberto Gil og Caetano Veloso, hensigten var som i 1929 at skabe det særegne brasilianske og gerne indoptage andre kulturer. Men militærdiktaturet brød sig ikke om bevægelsen, så både Gilberto Gil og Caetano Veloso endte i eksil fulgt af deres ven komponisten og sangskriveren Chico Buarque.

Brud med de patriarkalske normer

Lili fylder 81 og der er fest i Pouso do Chico Rey. Stemningen er god, og denne aften er det kun vennerne, som er til stede. En af gæsterne har skrevet et langt digt, som en hyldest til Lili. Hun befinder sig udmærket som centrum for begivenhederne. Som den første dame – la prima donna.

Lotte Thrane henter også ordet diva frem, fordi mange af gæsterne i Pouso do Chico Rey forbandt værtinden med noget særligt. Noget ophøjet. En diva behøver ikke være billedskøn, men hun skal være iøjnefaldende og spektakulær og gerne en historie, som er lidt hemmelig, men som hun har rejst sig fra. Stor selvbevidsthed er også et særkende hos divaen, gerne kombineret med store armbevægelser. Historisk. Der er tale om kvinder som ofte har brudt med de patriarkalske normer. En diva må heller ikke være for ung. Hun skal helst være mærket af livet.

Selv om Lili ikke altid var nem at omgås, gjorde hendes divakvaliteter at hun altid havde et helt hof omkring sig, især af yngre kvinder, en af dem var Cida Zurlo.

“
Man sidder lidt åndeløs tilbage med en følelse af at have deltaget i en rejse i en del af verdenshistorien, og man er blevet meget klogere

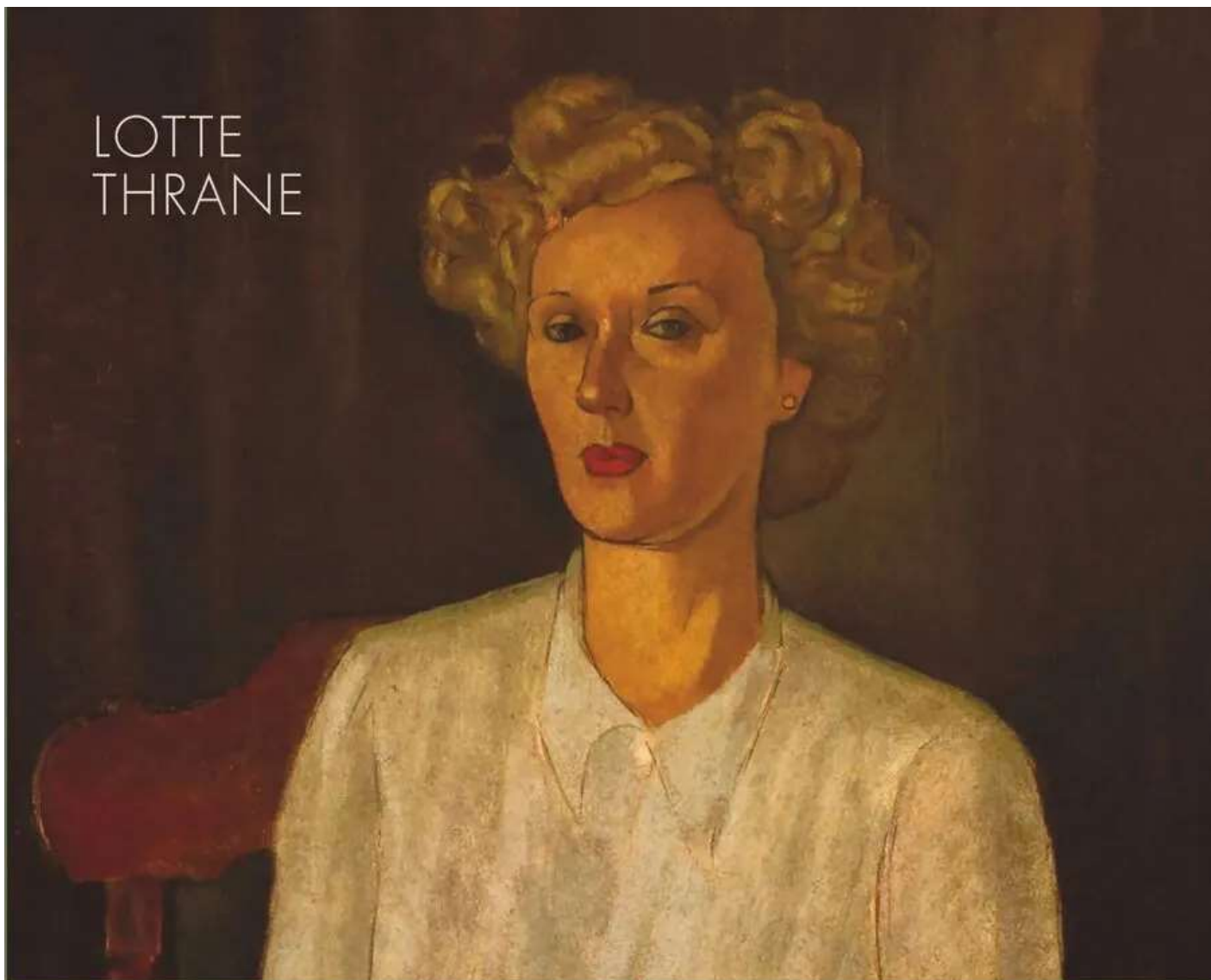
Veninden Cida Zurlo fortæller, at Lili var godt selskab fordi hun både var intelligent og belæst og samtidig god at grine med. Alle omkring hende vidste, at Lili var

kulturhistorisk velorienteret. Hendes fokus var især bygningshistorie og bygningsbevarelse.

Da Ouro Preto, som den første lokalitet i Brasilien, kom på UNESCOs verdensarvsliste, var forberedelserne til kommissionsarbejdet udtænkt og diskuteret i Lilis salon i Ouro Preto med hende selv for bordenden.

Lili døde fredeligt 99 år gammel i hjem 11. marts 2006. Cida Zurlo sad med hende til det sidste.

LOTTE
THRANE

BALLADEN OM DONA LILI

Fra Kartoffelrækkerne til Den gyldne by

MULTIVERS

Kalejdoskopisk

Bogen er et resultat af årtiers research med kildemateriale fra mange forskellige kildetyper, hvoraf ikke alt har været lige let tilgængeligt. Den er spækket med viden om både kulturelle forhold, og de kunstnere, som er beskrevet, og deres værker. Både digte og malerier er med i bogen og understøtter portrætterne af de omtalte kunstnere. Desuden indeholder bogen gode fotografier, som også illustrerer de hændelser, som forfatteren skriver om.

Formen er, hvad man kunne betegne som kalejdoskopisk. Det lykkes forfatteren at væve tidsperioder, personer og temaer og digtning ind i et samlet hele uden at ryste på hånden, så man sidder lidt åndeløs tilbage med en følelse af at have deltaget i en rejse i en del af verdenshistorien, og man er blevet meget klogere.

“At en udenlandsk kvinde formår at blive så vigtig en person i kunstnetværket i et fremmed land, virker i første omgang lidt utopisk, men ved nærmere eftertanke så kan en udenlandsk kvinde måske bedre sætte sig ud over den traditionelle kvinderolle, som eksisterede på Lilis tid

Bogens opbygning kræver, at man holder tungen lige i munden, for der er mange navne og begivenheder at holde styr på.

Bogen handler i høj grad også om kvinders historie. Det er en interessant drejning Lilis liv tager, da hendes mand dør, hvor hun går fra at være kvinden som medfølgende til hans liv til at blive den primære aktør i sit eget liv. I den situation er hun samtidig i stand til at bygge videre på det kontaktnet som ægteparret sammen har skabt.

At en udenlandsk kvinde formår at blive så vigtig en person i kunstnetværket i et fremmed land, virker i første omgang lidt utopisk, men ved nærmere eftertanke så kan en udenlandsk kvinde måske bedre sætte sig ud over den traditionelle kvinderolle, som eksisterede på Lilis tid, end hvis det havde været en lokal kvinde. Bogen viser netop også, at Lili bliver accepteret som lesbisk i Ouro Preto og i kultursalonen, mens familien i Danmark reagerer negativt på forholdet.

Jeg kan give bogen mine bedste anbefalinger. For nu at sige det på godt portugisisk, bogen er intet mindre end fabuloso.

Læs også: “Dona Lili – dansk kunstner og legende i Brasiliens gyldne by”.

Brasilien

Dagens udvalgte

Diego Rivera

Paris

BRITTA THOMSEN

Britta Thomsen er født i 1954 og uddannet cand.mag i historie og portugisisk/brasiliansk ved Aarhus Universitet. Hun har derudover studeret portugisisk sprog og historie ved Universitetet i Lissabon. Fra 2004-2014 var hun medlem af Europa-Parlamentet for Socialdemokratiet. Her var hun medlem af..

POV Overblik

Støt POV's arbejde som uafhængigt medie og modtag **POV Overblik** samt dagens udvalgte tophistorier alle hverdage, direkte i din postkasse.

- Et kritisk nyhedsoverblik fra ind- og udland
- Indsigt baseret på selvstændig research
- Dagens tophistorier fra POV International
- I din indbakke **alle hverdage** kl. 12.00
- Betal med **MobilePay**

For kun 25 kr. om måneden giver du POV International mulighed for at bringe uafhængig kvalitetsjournalistik.

25 kr./md.

Overblik

TOPHISTORIER

SENESTE

DEBAT

PODCAST

SPONSOREREDE ARTIKLER

ARRANGEMENTER

POV STUDY

POV International

HVAD ER POV?

REDAKTION

SKRIBENTERNE

GÆSTESKRIBENTER

SAMARBEJDSPARTNERE

DEBATREGLER

BLIV MEDLEM

HANDELSBETINGELSER